

meligt kapitel i latinerkvarterets boghandlerhistorie«).

Selv om emnerne er mangfoldige, har den måde, artiklerne er blevet til og publiceret på, medført en del gentagelser, som måske burde have været luget ud her. De føles, når bogen læses i et stræk, men kan ikke forklejne indtrykket af en forfatter, der livet igennem har været virkelig interesseret i og dyrket det fag, hvoraf han har haft sit udkomme.

Finn H. Lauridsen

Jan Steenberg: Vor Frelzers Kirke. 2 bind. (Danmarks Kirker. Udgivet af National-Museet, 1960-1965).

Jævnside med udgivelsen af skildringen af Sct. Olai kirke i Helsingør er gennemgangen af hovedstadens kirker fortsat med et dobbelthæfte om Vor Frelzers kirke på Christianshavn med dr. Jan Steenberg som hovedforfatter. Det er præget af de samme gode egenskaber, der udmærker de andre dele af det store værk med en fast disposition, udførligt noteapparat og klare billeder. Særlig er der grund til at gøre opmærksom på, at skildringen ikke alene omfatter Lambert van Havens kirke, der fremtræder som et arkitektonisk vidnesbyrd om den nøje forening af kirke og stat under den ældre enevælde med de talrige skulpturelle detaljer, der hentyder til kongen og hans ophøjede magt, men bogen indeholder også på sine 171 sider en beretning om den ældste kirke i den nye by, hvorfra der endnu er bevaret nogle minder i form af alterkaliken fra 1640 med oblatæske (nu i Gammelkloster), en vinkande (i Københavns Bymuseum) og prædikestolen, der sammen med et par svære alterstager af messing fra 1640 er havnet i Kærby kirke ved Mariager fjord. Da Vor Frelzers kirke bl. a. i sin nu-

værende prædikestol fra 1773 også ejer et stykke inventar fra klassicismen, er således alle stilarter fra senrenaissancen til Louis XVI-tiden smukt repræsenteret.

Helge Søgaard

Palle Lauring: Ude og inde i København 1850-1920. (Gyldendal, 1965). 183 s.

Det bærende i bogen er et stort antal fotografier. Palle Lauring har sat sig for at belyse hverdagen i København i perioden gennem billeder. Der indledes med en kort redegørelse for fotografiets teknik, hvorefter der gives hovedtræk til karakteristik af tiden. Resten af teksten er kortere kommentarer til de omkring 150 billeder, hvoraf hovedparten næppe tidligere har været offentliggjort. Billedudvalget er særdeles fortræffeligt. Der er øjensynlig ikke tilstræbt nogen systematisk dækning af byens liv, men derimod snarere at give indtrykket af en slentren rundt i gaderne. Kommentarerne er gennemgående træffende og med gode konkrete oplysninger; men mærkeligt nok synes stilfærdigheden undertiden at svigte, så teksterne ikke bliver letlæselige. Bemærkninger af kritisk art vendt mod nutiden bryder af og til det gode indtryk.

Vagn Dybdahl

Andreas Øster: Barn i Herrnhuternes Christiansfeld. (Historisk Samfund for Sønderjylland, 1965). 167 s.

I serien af småbøger har Historisk Samfund for Sønderjylland udsendt en lille erindringsbog af pastor Andreas Øster om barndomsårene i Christiansfeld. Forfatteren voksede op i årene umiddelbart før århundredskiftet på en tid, da brødremenighedens betydning og styrke allerede var kendeligt

reduceret. Ikke desto mindre giver bogen et levende og fængslende billede af livet i byen og menigheden, set fra et af de hjem, hvis tilværelse helt var bestemt af tilknytningen til brødre-remenigheden.

Bogens styrke ligger i flere planer. Pastor Østers erindring om barndommen er klar og skarp. Han formår at gøre minderne vedkommende. De har atmosfære fra tiden, samtidig med at de oplyser de særegne træk i brødre-remenighedens historie og hverdag. Forfatterens egen uddannelse i brødre-remenighedens institutioner og hans tilsyneladende ikke helt ukomplicerede forhold til den herrnhutiske kristendom har givet ham særlige forudsætninger for at sætte glimtene fra barndommen i Christiansfeld ind i den større herrnhutiske sammenhæng.

Desuden har Andreas Øster ved hjælp af papirer, som hans far har efterladt, kunnet give et lille direkte bidrag til belysning af spændingen mellem dansk og tysk i Christiansfeld efter 1864. Det nationale problem måtte få ganske særlige aspekter i brødre-remenigheden med dens tyske ledelse og den nære tilknytning til Tyskland over for det danske flertal i Christiansfeld.

H. P. Clausen

M. H. Spies: Veteran Steamers. A Story of the Preservations of Steamships. (Udgivet af M. H. Spies, Humlebæk, 1965). 140 s.

Initiativtageren til stiftelsen af Dansk Veteranskibsklub, sekretær, cand. jur. M. H. Spies har med støtte af Caltex udgivet en smukt udstyret bog med beskrivelser af 32 såkaldte veterandampere. Forfatteren deler dem i tre grupper: dampskibe, der sejler på forretningsmæssig basis, dem, der sejler på ikke-forretningsmæssig basis og endelig oplagte skibe. Man kan diskutere,

om denne inddeling er hensigtsmæssig. Ud fra en historisk betragtning havde det nok været at foretrække, om man ved en kronologisk opstilling, evt. inden for denne delt op efter typer (f. eks. agterhjul, sidehjul, skrue), havde været i stand til at se den teknisk-historiske udvikling. Nu bliver billedet flimrende; men da forfatteren bebuder flere bind, kan disse mangler til en vis grad afhjælpes til sidst ved et velgennemtænkt indeks, ligesom fyldestgørende litteraturhenvisninger da må anføres.

Bogen bærer præg af, at begrebet veteranskib øjensynligt er fortolket meget vidt, eftersom der er optaget dampere så sent som fra 1953! Det er ganske vist en hjul-damper, men betegnelsen veteranskib kan den vist ikke bære ud fra nogen betragtning. Med større ret kunne D/S Hejren af Silkeborg være optaget; den er bygget 1909, er dobbeltskruet og forsynet med to dampmaskiner og vil i øvrigt for første gang blive ombygget i 1966. Men ellers er Danmark smukt repræsenteret i bogen, dels med D/S Skjelskør (1915), som Veteranskibsklubben reddede fra ophugning, og dels med H/S Hjejlen (1861), der ikke af noget andet fartøj i bogen detroniseres som verdens ældste igangværende, intakte dampskib. Et stort antal af veteranskibene er i virkeligheden ombygget og forbedret navnlig i maskinel henseende.

Til trods for de anførte indvendinger må det dog siges, at værket er nyttigt. Forfatteren har øjensynlig ikke skyet nogen anstrengelse for at skaffe pålidelige oplysninger frem fra alle klodens egne. Herved kan dette bind – og de følgende – få stor betydning for skibsfartshistorikerne ved at blive den første på et verdenssprog skrevne håndbog i bevarede dampskibe. Udsendelsen af bogen kan må-